

Педагогічні умови формування у дітей молодшого шкільного віку цілісного уявлення про художній образ

У статті визначено педагогічні умови та соціальну значущість формування цілісного уявлення про художній образ як особистісного новоутворення в молодшому шкільному віці. Окреслено проблематику якості викладання та шляхів покращення художньо-творчої діяльності дітей.

Ключові слова: *художній образ, інтеграція мистецтв, образотворча діяльність, творчість, зображення.*

The article deals with the problem of diversity of the content of education, the organizational forms of studies, pedagogical, training methods at the Fine Arts lessons. The problems of teaching quality and the ways of improvement of pupils' artistic activity are exposed in this article.

Key words: *artistic image, integration of arts, descriptive activity, creation, image.*

Постановка проблеми. Основою викладання образотворчого мистецтва в початковій школі є прищеплення дітям молодшого шкільного віку елементарних графічних і живописних здібностей, формування відповідних, доволі специфічних образотворчих умінь та навичок, надання теоретичних відомостей з історії образотворчого й декоративного мистецтва. На нашу думку, учитель початкової школи покликаний сьогодні виконувати особливу місію. Він повинен допомагати дитині розуміти унікальну мову образотворення, мову художньо-естетичного світу (світу мистецтва, світу почуттів, способів транслявання цих почуттів у соціум). Оволодіння дитиною цією мовою забезпечить їй можливість яскравого самовираження та самоствердження у соціумі. Ключ до винайдення свого внутрішнього знання (інтуїції) у дитини вже є: безпосередність світосприймання, довіра до світу та відкритість йому (М. Осоріна, В. Мухіна, Д. Родарі та ін). Неабиякого значення у зв'язку із цим набуває приведення обсягу і складності змісту занять з образотворчого мистецтва у відповідність до вікових можливостей дітей, врахування та відображення у змісті освіти природних, соціокультурних особливостей конкретного регіону нашої країни.

Метою статті є окреслення проблематики духовного здоров'я дитини, гуманізації викладання мистецьких дисциплін та шляхів

покращення художньо-творчої діяльності дітей. У статті запропоновано педагогічну модель поліхудожнього особистісно-орієнтованого середовища навчального закладу, яке виступає чинником формування у молодших школярів цілісного уявлення про художній образ і забезпечує дитині ефективне самовираження.

Виклад основного матеріалу. Духовне здоров'я дитини залежить від її духовного “ландшафту-оточення”, зокрема складових духовної культури людства: освіти, науки, моралі, релігії, мистецтва, етики. Свідомість дитини, її оцінка власної спроможності, рівня сформованості особистих здібностей і можливостей обумовлюють стан духовного здоров'я індивіда. Сучасні освітні стандарти в цілому зорієнтовані на загальнолюдські цінності, реалізацію завдань гуманізації й гуманітаризації освіти. На чільне місце в освітньому процесі стає розвиток особистості дитини, її неповторність, унікальність. У педагогічну свідомість закладається широке розуміння поняття здоров'я, його фізичного, психічного та соціального чинників, що взаємодіють між собою, переплітаються, інтегруються, створюючи нерозривну єдність. Серед зазначених детермінант у розумінні стану здоров'я сучасної дитини з точки зору педагога найважливішими є “...якість організації навчально-виховного процесу і духовне, фізичне, емоційне благополуччя дитини в сім'ї” [7, с.244].

Цілеспрямований процес розвитку здатності дітей до повноцінного сприйняття і розуміння прекрасного передбачає вироблення у них системи художніх уявлень, поглядів і переконань, формування прагнення утверджувати, продукувати красу скрізь, де б вони не перебували. Основою, своєрідним “фундаментом” розвитку дитячої уяви, уваги, спостережливості, неперевершеним джерелом краси й досконалості є природне оточення дитини. Наголошуючи на важливості живого спілкування дітей з природою у формуванні гармонійної, духовно здорової особистості, видатний український педагог Василь Сухомлинський зазначав: “Дитячий малюнок, процес малювання – це частка духовного життя дитини. Діти не просто переносять на папір щось з навколишнього світу, а живуть у цьому світі, входять у нього як творці краси, дістаючи насолоду від неї” [8, с.44].

Відповідно до вимог Державного стандарту початкової загальної освіти, головною метою освітньої галузі “Мистецтво” є розвиток у школярів особистісно-ціннісного ставлення до мистецтва, здатності до сприймання, розуміння і творення художніх образів, потреби в художньо-творчій самореалізації та в духовному самовдосконаленні. Образотворче мистецтво з-поміж інших видів мистецтв є унікальним

у вирішенні завдань гармонійного виховання й розвитку дитини. Це пов'язано передовсім із тим, що вже в ранньому віці саме образотворча діяльність стає однією з найбільш доступних форм творчості, яка дозволяє дітям передавати в своїх роботах те, що їх хвилює, викликає емоційне піднесення, захоплює.

І справді, діти молодшого шкільного віку люблять малювати, їм подобається процес творення “власних світів”, “власних” образів, втілення на площині аркушу паперу (чи в будь-якому іншому матеріалі) своїх думок, прагнень, уподобань. Проте із часом зацікавленість дітей до образотворчої діяльності згасає, настає певне розчарування у власних силах. Уникнути такого охолодження до малювання можна лише за умови належного рівня викладання образотворчого мистецтва в навчальних закладах.

Досвід роботи вчителів початкових класів показує, що ефективність навчання образотворчому мистецтву визначається як науково-педагогічним рівнем викладання, так і матеріальною базою, зокрема – наявністю відповідно обладнаних кабінетів. Правильне використання обладнання та матеріалів кабінету сприяє зміцненню знань, умінь і навичок у дітей, стимулює їхні творчі здібності, значною мірою допомагає прищеплювати любов до мистецтва. Відповідна матеріальна і методична база дозволяє педагогові творчо підходити до кожного заняття, уроку. Художньо-естетичний розвиток дітей безпосередньо пов'язаний із природними, соціально-культурними, історичними, етнопсихологічними факторами. Формування й закріплення у школярів позитивного ставлення до дійсності, мистецтва, різнопланової художньої діяльності допоможе вчителям образотворчого мистецтва втілювати в життя положення регіонального підходу до відбору змісту художньої діяльності: надання переваги насамперед найближчому оточенню, як природному, так і створеному людиною, знайомство з людьми, які зробили певний внесок у вітчизняну і світову культуру й історію, знання місцевих традицій, звернення в процесі пізнання і творчості до різних видів народного мистецтва, характерного для регіону [3, с.20].

Формування у дітей потреби до образотворчої діяльності передбачає наявність таких фундаментальних для художнього розвитку якостей, як відчуття краси та гармонії, здатність емоційно відгукуватися на різноманітні прояви естетичного у навколишньому світі; вміння підмічати прекрасне у спостережуваних явищах та усвідомлювати його [6, с.17]. Покликання довколишнього середовища в цілому й особистісно-орієнтованого середовища навчального закладу

зокрема полягає, на нашу думку, у пробудженні творчого потенціалу дитини для якісного образотворення в художньо-естетичній діяльності через формування цілісного уявлення про художній образ. “Мистецтво бачити” не дається людині від народження, його слід постійно розвивати та вдосконалювати. Як підтверджує практика, під час сприймання, вивчення та зображення об’єктів з природи оволодіння відповідними теоретичними знаннями, засвоєння елементарних законів образотворчої грамоти відбувається найефективніше (М. Кириченко). Перебування дітей серед різноманітної та дивовижної природи дозволяє їм накопичувати життєві враження, помічати та осмислювати існуючі в природі закономірності, уявляти, мислити, фантазувати. Все це створює необхідні передумови для більш широкого використання такого виду занять, як малювання з природи, по пам’яті та за уявою; зміщення акцентів із уже звичного репродукування на самостійне створення учнями нових образів.

Введення в практику роботи школярів елементів звичних для них місцевих промислів та ремесел допоможе швидше та набагато якісніше освоїти і зрозуміти специфіку декоративно-ужиткового мистецтва, народної орнаментики (художня вишивка, кераміка, писанкарство, лозоплетіння, килимарство, ліжникарство тощо). Постійне перебування учнів під впливом матеріальної та духовної культури рідного краю сприятиме якнайповнішому розкриттю і вдосконаленню природних здібностей, оскільки саме за таких умов етнопсихологічні особливості дітей певного народу використовуються найдоцільніше (Д. Тхоржевський).

До школи приходять діти шестилітнього віку з доволі обмеженим запасом знань і практичних умінь у галузі образотворчого мистецтва. В основі цих знань, умінь і навичок лежить загальний розвиток дітей, обсяг їхнього життєвого досвіду, середовище, в якому вони перебувають. У цей відповідальний період становлення особистості дитини відбуваються якісні зміни в психіці, зростають фізичні можливості, закладаються основи вольової сфери, оновлюються підходи до спілкування з однолітками та дорослими.

У молодшому шкільному віці яскраво проявляється суперечність між прагненнями учня до самостійності в образотворчій діяльності та його реальними можливостями – уже набутими вміннями, навичками, уподобаннями, нахилами до певних видів образотворення тощо. Пропоновані на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах види художньої діяльності доволі різноманітні, за своєю суттю – різнопланові. Однак, на вивчення конкретної художньої техніки у

програмі виділяється порівняно небагато часу. Необхідні для засвоєння художньої техніки знання подаються здебільшого в готовому вигляді, вміння – засвоюються за зразком. Все це не сприяє забезпеченню належного творчого зростання учнів молодших класів.

На думку Б. Неменського, “розвиток творчих здібностей вимагає спеціального механізму – своїх навичок, свого тренажу. І вчити цьому необхідно із самого юного віку – коли дитина найбільш до цього схильна” [5, с.36]. Як відомо, програми з образотворчого мистецтва передбачають творчий підхід учителя у виборі тематики уроків і практичних робіт з урахуванням специфіки контингенту учнів, власного професійного рівня та матеріально-технічного забезпечення. У зв’язку із цим надзвичайно важливими завданнями вчителя початкових класів є вмілий добір доступних та водночас захоплюючих видів образотворчої діяльності, інтегрування різних видів робіт дітей, підтримання взаємозв’язку пізнавальних і продуктивних видів діяльності.

Як зазначає відомий російський художник, педагог Керім Аккізов, “бажання зображувати” закладене в людині від народження самим Творцем. У перших дитячих роботах з тіста, піску, снігу вкладено персональні знаки-образи – “...такі виразні, але недовговічні й непрактичні. Але попри те, що випадання нового снігу, відлига або велика хвиля легко знищують ці творіння, набутий досвід зберігається. Діючи у вищій сфері “творення”, художник узагальнює увесь свій досвід і духовні запити, створюючи витвори мистецтва” [1, с.10]. За словами О.Дронової, дитина на доступному їй рівні і матеріалі ставить та вирішує принципово ті ж завдання, що й дорослий художник. Вона прагне виразити в образотворенні своє світовідчуття, власний погляд на світ, акорд своїх ідей-почуттів, тобто певний пафос. Для цього вона шукає виразну художню форму. Тою мірою, в якій дитині вдається злити у єдине індивідуальний пафос та адекватну йому форму, вона створює по-справжньому художній твір. Тому нескладний та наївний зміст дитячих робіт, виражений адекватними колористичними, словесними або іншими засобами, стає повноцінним фактором мистецтва (ефект “дитячої художності”).

Перші спроби дитини в образотворенні, в роботі з піском, снігом, підсоленим тістом тощо – це не лише радість, захоплення, емоційне піднесення юного автора, це й експериментування з новими матеріалами та новим обладнанням, це набуття необхідного досвіду в навчанні, вправлянні, відтворенні побаченого раніше. На нашу думку,

окрім звичних для навчальних закладів видів зображувальної діяльності слід у більшому обсязі впроваджувати й нетрадиційні художні техніки, нові види робіт з новітніми художніми матеріалами. Дітей молодшого шкільного віку можуть зацікавити роботи у техніках акватипії, графографії, набризку, декупажу, імітації мозаїки, вітражу тощо. Використання цих художніх технік на заняттях з образотворчого мистецтва дає певні переваги при опрацюванні основних питань кольорознавства, композиції, перспективи; розвиває дрібну моторику м'язів рук, координацію рухів, окомір; удосконалює відуття характеру силуетної форми; допомагає виховувати охайність, працелюбність, дисциплінованість, наполегливість у роботі. Зокрема набризком можна “доопрацьовувати” не зовсім вдалі роботи практично на всіх видах занять з образотворчого мистецтва (зокрема – на уроках декоративного та тематичного малювання). Незважаючи на схематичність зображень, їхню спрощену силуетність, дитячі роботи у техніці набризку відзначаються своєрідною символічністю, емоційністю, композиційною завершеністю. Ще однією перевагою таких робіт можна вважати певну “технологічність” виконання (завчасно підготовлений комплект шаблонів), що дозволяє більше часу присвятити організаційним питанням (підготовка інструментів, обладнання, матеріалів тощо).

Висновки. В.Сухомлинський вважав, що дитинство – це не підготовка до майбутнього життя, а повноцінне, яскраве, самобутнє, неповторне життя. Від того, яким воно було, хто супроводжував дитину, що отримали її розум і серце з навколишнього світу, залежить становлення її особистості. Жива, творча атмосфера навчальних закладів, продумана система стимулюючих факторів розвитку, в тому числі й урізноманітнення змісту освіти, значною мірою сприятимуть формуванню гармонійної, духовно здорової особистості, здатної до нестереотипного асоціативно-творчого мислення, культури почуттів та поведінки.

1. Аккізов К. Вчимося малювати рослини та тварин / К. Аккізов ; пер. з рос. Т. М. Віланової. – Х. : Книжковий клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2010. – 128 с.
2. Дронова О. Проектування поліхудожнього особистісно-орієнтованого середовища у дошкільному освітньому закладі / О. Дронова // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. наук. статей. – Ялта : РВВДДП, 2004. – Вип. 6, ч. 1. – С. 197–203.

3. Комарова Т. Образотворча діяльність у дитячому садку : програма та методичні рекомендації для занять з дітьми 2–6 років / Комарова Т. ; пер. з рос. мови. – Х. : Ранок, 2007. – 176 с. – (Програма розвитку).
4. Кутепова Т. Запобігання помилкам на уроках малювання / Т. Кутепова. – К. : Радянська школа, 1965. – 100 с.
5. Неменский Б. Мудрость красоты / Б. Неменский. – М. : Просвещение, 1987.
6. Полякова Г. Образотворче мистецтво, 1–7 класи : навч.-метод. посіб. для вчителів / Г. Полякова. – Х. : Скорпiон, 2001. – 160 с.
7. Стражнікова І. Реалізація оздоровчої функції початкової школи в реформах освіти / І. Стражнікова // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. XXV. – С. 244–248.
8. Сухомлинський В. Вибрані твори : у 5 т. / Сухомлинський В. – К. : Радянська школа, 1973. – Т. 3. – С. 64.